

3. Правовий звичай як джерело українського права IX–XIX ст. / за ред. І.Б. Усенка. – К.: Наукова думка, 2006. – 280 с.
4. Луць Л. А. Загальна теорія держави та права / Л. А. Луць. – К.: Атіка, 2008. – 412 с.
5. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави / П. М. Рабінович. – Львів: Край, 2008. – 224 с.
6. Охримович В. Знадоби до пізнання народних звичаїв та поглядів правних / В. Охримович // Житє і слово. – Том 3. – Львів, 1895. – С. 387–401.
7. Трубецкой Е. Н. Лекции по энциклопедии права / Е. Н. Трубецкой. – М., 1909. – 172 с.
8. Никифорак М. В. Буковина в державно-правовій системі Австрії (1774-1918 рр.) / М. В. Никифорак. – Чернівці: Рута, 2004. – 384 с.
9. Чубатий М. Українське право / М. Чубатий. – Львів, 1921. – 95 с.
10. Толкачова Н. Звичаєве право / Наталія Толкачова. – К.: Київський університет, 2006. – 376 с.
11. Кристер А. Три ступені правоутворення / А. Кристер // Праці комісії для виучування звичаєвого права України. – К., 1925. – С. 54–63.
12. Давид Р. Основные правовые системы современности / Р. Давид, К. Жоффре-Спинози. – М.: Международные отношения, 1999. – 400 с.
13. Економічні привілеї міста Львова XV–XVIII ст.: привілеї та статuti ремісничих цехів і купецьких корпорацій / Упор. М. Капраль, наук. ред. Я. Дашкевич, Р. Шуст. – Львів: Документальна скарбниця Львова, 2007. – 816 с.
14. Центральний державний історичний архів у м. Києві. – Ф. 51 (Генеральна військова канцелярія). – Оп. 3. – Спр. 952 (Справа про покарання членів копного суду села Хільчич). – 12 арк.
15. Шевченко О. О. Звичаєве право України IX–XIX століть / О. О. Шевченко. – К., 2012. – 200 с.
16. Собестианский И. М. Круговая порука у славян по древним памятникам их законодательства / И. М. Собестианский. – М.: Либроком, 2011. – 176 с.
17. Бедрій М. Копні суди на українських землях у XIV–XVIII ст.: історико-правове дослідження / Мар'ян Бедрій. – Львів: Галицький друкар, 2014. – 264 с.
18. Апанович О. Козацька республіка [Електронний ресурс] / Олена Апанович. – Режим доступу: <http://novasich.org.ua/index.php?go=News&file=print&id=133>
19. Батанов О. В. Інавгурація: історія та сучасність / О. В. Батанов, О. М. Стойко, М. Д. Ходаківський; за ред. Ю. С. Шемшученка. – К.: Юридична думка, 2013. – 114 с.
20. Dąbkowski P. Litkup w prawie polskiem śriedniowiecznem Przegląd historyczny / Premyslaw Dąbkowski. – Tom V / pod red. J. K. Kochanowskiego. – Warszawa: Skład główny w administracji tow. Mil. Hist., 1907. – S. 377–383.
21. Іванов В. Укладення шлюбу за українським звичаєвим правом [Електронний ресурс] / В'ячеслав Іванов, Віталіна Озель. – Режим доступу: <http://personal.in.ua/article.php?id=500>
22. Иванишев Н. О древнихъ сельскихъ общинахъ в Юго-Западной Россіи / Н. Иванишев. – Кієвъ, 1863. – 72 с.

ПРАВОВА КУЛЬТУРА СУСПІЛЬСТВА ЯК ПЕРЕДУМОВА ЗДІЙСНЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

Берендєєва А. І.

*(кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права
Одеського державного університету внутрішніх справ)*

***Анотація.** Стаття присвячена розкриттю впливу правової культури суспільства на сучасні процеси, які відбуваються в Україні, зокрема на конституційну реформу. Особлива увага приділяється висвітленню проблемних аспектів культури правотворчої діяльності, яка залишається незадовільною, оскільки має ряд суттєвих недоліків. Істотні проблеми існують і в правозастосовній діяльності. Так, не створений належний механізм реалізації основних прав людини, або його функціонування не є ефективним. Всі ці недоліки негативно впливають на стан правової культури населення, про що свідчить, зокрема, низька явка виборців на місцевих виборах 2015 року. Зміцненню правової культури населення має сприяти сама держава шляхом підвищення якості правотворчої та правозастосовної діяльності.*

***Ключові слова:** правова культура, конституційна реформа, правотворчість, правозастосовна діяльність, децентралізація.*

***Аннотація.** Стаття посвящена раскрытию влияния правовой культуры общества на современные процессы, происходящие в Украине, в частности на конституционную реформу. Особое внимание уделяется освещению проблемных аспектов культуры правотворческой деятельности, которая остается неудовлетворительной, поскольку имеет ряд существенных недостатков. Значительные проблемы существуют и в правоприменительной деятельности. Так, не создан надлежащий механизм реализации основных прав человека, либо его функционирование не является эффективным. Все эти недостатки негативно влияют на состояние правовой культуры населения, о чем свидетельствует, в частности,*

низкая явка избирателей на местных выборах 2015 года. Повышению правовой культуры населения должно способствовать само государство путем повышения качества правотворческой и правоприменительной деятельности.

Ключевые слова: правовая культура, конституционная реформа, правотворчество, правоприменительная деятельность, децентрализация.

The Candidate of Juridical Sciences, associate professor at the department of theory and history of law and state of the Odessa Law University of Internal Affairs

Anastasia Berendeeva

Annotation. The authors elucidate the influence of legal culture of society in modern processes taking place in Ukraine, in particular the constitutional reform. Today one of the topical problems is also a modified form of state-territorial structure. Thus, at the end of 2015, the Parliament will be considered to decentralize power. Particular attention is paid to highlighting the problematic aspects of the culture of law-making activities remains unsatisfactory, because it has some significant drawbacks. Significant problems exist in enforcement activities. So, do not set up a proper mechanism for the implementation of basic human rights, or its functioning is not effective. One of the significant shortcomings of the entire legal framework of Ukraine, which affects the legal culture of society – a declarative some provisions of regulations, particularly in the field of social security of the population. Legislation should meet modern realities, and not wake empty declaration. Otherwise, the degree of public confidence in this legislation will be extremely low that we now observe. All these deficiencies adversely affect the state of the legal culture of population, as evidenced by the low turnout at local elections in 2015. Especially frustrating this notice among young people, from which depends largely on the formation of legal culture of society.

These examples clearly in the article illustrate the divergence of legislation and enforcement activities.

One of the characteristics of the law state is that a person is responsible not only to the state, as is typical for any type of state, but the state is responsible to the person. So you cannot say that that legal culture in our country is low, it is the fault of citizens who have a low sense of justice. We believe that the legal culture of population forms the state itself. Improving the legal culture of the population should help the state itself through improvement law-making and enforcement activities.

Only when the state has effective and appropriate economic conditions legislation, when a person knows her legal rights will always find support and protection, and will not depend on the subjective perception official. Our state makes the first steps along the way. Thus, the constitutional reform is one of these steps. And when the people will be sure that the legislation is effective, as well as its application and interpretation, it automatically starts to rise and the legal culture of the population that will grow in direct proportion to the growth of lawmaking, law-making and interpretation of culture.

Keywords: legal culture, constitutional reform, law-making, law enforcement activities, decentralization.

Сьогодні Україна переживає часи значних трансформації. Зміни відбуваються в усіх сферах суспільного життя, причому часто вони мають суперечливий характер. Поступово змінюється сам підхід до розуміння тих чи інших суспільних відносин, що свідчить про те, що суспільство в Україні має перехідний, тобто транзитивний характер. Однією із найактуальнішою реформацією можна назвати внесення змін до Конституції України.

Мова про конституційну реформу йде вже давно. За порівняно невеликий період існування Конституції Україні відбулося кілька кампаній щодо внесення змін до Основного закону. Ми не будемо на них зупинятися, але можна зазначити, що всі вони були спровоковані політичними інтересами правлячої верхівки і були спрямовані на розподіл компетенції між президентом і парламентом, тобто на зміну форми правління. Сьогодні одним із актуальних питань є також зміна форми держави, але на цей раз не форми правління, а форми державно-територіального устрою. Так, на кінець 2015 року у Верховній Раді буде поставлено питання щодо децентралізації влади (на момент написання цієї статті рішення щодо внесення змін до Конституції України не прийнято).

Децентралізація передбачає перехід деяких владних повноважень від центральних органів влади до органів місцевого самоврядування, що, як передбачається, буде більш повно враховувати інтереси громади того чи іншого регіону. Але певна самостійність громад буде вимагати від них більшої відповідальності, що можливо лише в умовах досягнення певного рівня правової культури населення цієї громади.

Питання правової культури населення знаходиться в центрі уваги багатьох науковців. Так, загальнотеоретичним аспектам цього суспільного феномену присвячені дисертаційні дослідження Сливки С.С., Сербина Р.А., Осики І.В., Ганзенка О.О., Скуратівського А.В. Питання правової культури настільки широке, що лежить в центрі

наукових інтересів не лише фахівців суто юридичних наук, але й фахівців з філософії, соціології. Так, цікаві праці з цього приводу ми знаходимо у В.В. Копейчикова, П.М. Рабиновича, С.Д. Гусарова, О.Ф. Скакун, Г.Г. Калюжного, Г.П. Клімової, М.П. Требіна, В.П. Колісника та багатьох інших.

Науковці характеризують правову культуру суспільства як якісний стан правового життя суспільства, що складається з наступних елементів: права як виразу загальнолюдських і національних цінностей; культури правотворчої, правозастосовної та інтерпретаційної діяльності; високого рівня суспільної свідомості; правопорядку [1, с. 519-520]. Рамки статті не дозволяють нам дослідити всі зазначені елементи, тому більше уваги приділимо деяким проблемам правотворчої та правозастосовної діяльності в Україні, які впливають на рівень правової культури населення.

У 1816 р. відомий англійський філософ і правознавець Ієремія Бентам вперше опублікував книгу «Тактика законодавчих зборів», яка лягла в основу діяльності парламентів багатьох країн світу, оскільки на ті часи парламент діяв на постійній основі лише в Англії. Так от, англійський вчений сформулював 10 недоліків, яких потрібно уникати під час правотворчої діяльності: бездіяльність, марне рішення, нерішучість, зволікання, сварки, несподіваність або поспішність, коливання у вживанні заходів, недобросовісність, рішення, неправильні за формою (редакції), рішення, неправильні за змістом [2, с. 44-45]. Не дивлячись на те, що книга вийшла 200 років тому, ці недоліки залишаються актуальні до сьогодні. Так, народні обранці нерідко поспішають приймати закони, який потрібно детально обдумати та обговорити, у той же час зволікаючи із прийняттям нормативно-правових актів, що потребують першочергової уваги. Блокування трибуни стали, нажаль, звичним явищем у Верховній Раді України, а політичні погляди нерідко відстоюються не шляхом переконливої аргументації, а кулаками, не говорячи вже про словесні перепалки, в яких можна почути і нецензурні вислови. Але найбільшу шкоду державі завдає останній недолік, зазначений І. Бентамом, – прийняття рішень, неправильних за змістом, тобто прийняття законів не на благо народу, а в інтересах певного кола осіб. Все це дозволяє нам констатувати, що рівень культури правотворчої діяльності знаходиться на низькому рівні.

Правозастосування та інтерпретаційна діяльність в Україні також має низку недоліків. Одним із суттєвих недоліків є те, що рішення щодо реалізації або тлумачення нормативно-правового акту залежить від особистого сприйняття посадової особи, яка здійснює цю діяльність. Нажаль, бувають випадки, що такі особи при прийнятті рішення керуються власними інтересами, політичною доцільністю або ж знаходяться під впливом зацікавлених осіб. Все це призводить до відкрито неправомірних або абсурдних рішень. Як раз в рамках зазначеної тематики можна навести яскравий приклад подібної ситуації. 30 вересня 2010 року Конституційний суд України виніс рішення у справі за конституційним поданням 252 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України "Про внесення змін до Конституції України" від 8 грудня 2004 року № 2222-IV [3]. Щодо правомірності цього рішення був сумнів не лише у юристів України, але й у світовій спільноті. Так, 18 грудня 2010 року Венеціанська комісія у параграфі 35 документу «Думка щодо конституційної ситуації в Україні» в дусі притаманної для Європи толерантності доволі м'яко зазначила, що для європейського конституційного права є дуже незвичним той факт, що зміни до Конституції України були визнані Конституційним судом України не одразу, а лише через шість років, як вони були внесені і діяли протягом всього цього часу [4].

У той же час необхідно зазначити, що законодавець закріпив положення щодо захисту від неправомірно прийнятого рішення. Так, стаття 55 Конституції України наголошує, що кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб [5]. Але в Україні не відпрацьований дієвий механізм такого захисту. Спробуємо пояснити на прикладі та аргументувати положеннями чинного законодавства.

Інспектор патрульної служби поліції виніс постанову за порушення вимог ч.1 ст. 122 Кодексу України про адміністративне правопорушення (наприклад, водій порушив правила дорожніх знаків щодо стоянки), згідно якої передбачено накладення штрафу у розмірі п'ятнадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [6]. Згідно ч.5 розділу 10 Перехідних положень Податкового кодексу України встановлено, що, якщо норми інших законів містять посилання на неоподатковуваний мінімум доходів громадян, то для цілей їх застосування використовується сума в розмірі 17 гривень [7]. Таким чином, водій повинен сплатити штраф у розмірі 255 гривень. Але у випадку, коли він не згоден з винесеною постановою, то керуючись своїм конституційним правом на звернення до суду, а також ст. 288 Кодексу України про адміністративні правопорушення, згідно якої постанову посадової особи про накладення адміністративного стягнення можна оскаржити як у вищестоящий орган (вищестоящий посадовій особі) або в районний, районний у місті, міський чи міськрайонний суд [6], особа пише позовну заяву до суду. Згідно ст. 119 Цивільно-процесуального кодексу України до позовної заяви додається документ, що підтверджує сплату судового збору [8]. Відповідно до ст. 4 Закону України «Про судовий збір», за подання до адміністративного суду позову немайнового характеру фізичною особою судовий збір становить 0,4 розміру мінімальної заробітної плати [9]. Ст. 8 закону України «Про державний бюджет України на 2015 рік» встановила, що мінімальна заробітна плата з 1 вересня 2015 року складає 1378 гривень [10], отже шляхом нехитрих математичних підрахунків можна визначити, що судовий збір складає 551,2 гривні. Таким чином, для того щоб оскаржити штраф у 255 гривень необхідно заплатити судовий збір у 551,2 гривні. Чи буде робити це пересічний громадянин? Відповідь очевидна. Особливо якщо додати до цього витрати особистого часу. Цей приклад дає ілюстрацію того, що не дивлячись на те, що в Україні передбачено захист у суді свого порушеного права, не завжди ним можна скористуватися. Зокрема з точки зору фінансової доцільності, невеликі суми штрафів і т.п. не має сенсу оскаржувати в суді, отже, можна сказати, що в особи «де юре» є це право, а «де факто» його існування не має сенсу, адже не вигідно його захищати, тому що подібна діяльність потягне для особи значні фінансові та часові затрати.

До слова, один із суттєвих недоліків всієї законодавчої бази України, який негативно впливає на правову культуру суспільства, – це декларативність деяких положень нормативно-правових актів, що особливо яскраво проявляється у сфері соціального забезпечення населення. Так, в якості прикладу можна процитувати ст.49 Конституції України, в якій вказано, що у державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно [5], але цей принцип не відповідає реаліям сьогодення. Система охорони здоров'я України ґрунтується на принципах адміністративно-командної системи ще радянських часів, що є вже пережитком минулого і не відповідає сучасним ринковим відносинам. Не аналізуючи всі фактори, наведемо найголовніший: у державі немає фінансової спроможності підтримувати таку систему. І, оскільки передумов покращення економіки настільки, що це дозволить належним чином забезпечити систему охорони здоров'я, на сьогодні не має, єдиний вихід – це змінювати саму систему, тобто відмовлятися від бюджетного фінансування на користь змішаної системи або загальнообов'язкового медичного страхування, про що, до речі, вже давно йде мова, готуються проекти нормативно-правових актів щодо цього введення, але справа не зрушує з місця. На думку приходять слова: «Ведь, если звезды зажигают – значит – это кому-нибудь нужно? Значит – кто-то хочет, чтобы они были?»... Замість розмірковування, кому ж це все-таки потрібно, наведемо цитату із аналітичної доповіді Національного інституту стратегічних досліджень за 2011 рік «Реформування сфери охорони здоров'я в Україні: організаційне, нормативно-правове та фінансово-економічне забезпечення»: «Загальна сума встановлених порушень чинного законодавства при закупівлі робіт і послуг за бюджетні кошти, плануванні видатків, формуванні звітності, за результатами перевірки Рахунковою палатою виконання програми «Цукровий діабет» у

п'яти областях, загалом становила 31,4 млн. грн.» [11, с. 13]. Коментарі, як то кажуть, зайві.

Таким чином, мова йде про те, що законодавство повинно відповідати сучасним реаліям, а не буди пустою декларацією. Інакше ступінь довіри населення до такого законодавства буде вкрай низький, що ми сьогодні і спостерігаємо. Особливо неприємно це помічати серед молоді, від якої багато в чому залежить формування правової культури суспільства. Дуже прикро чути від студентів, особливо які навчаються за спеціальністю «Правознавство» та «Правоохоронна діяльність», тобто від майбутніх юристів, які як раз і будуть займатися правозастосовною та інтерпретаційною діяльністю, фрази з приводу того, що їм не потрібно вчити те, що передбачено навчальним програмами, оскільки на практиці це зовсім інакше. Найстрашніше, що в їх словах є доля правди, тому що дійсно часто бувають розбіжності між тим, що прописано в нормативно-правових актах і тим, як ці положення втілюються на практиці.

Наведені вищі приклади яскраво ілюструють розбіжність законодавчої бази та правозастосовної діяльності. На перший погляд система законодавства України відповідає загальноприйнятим у світовій спільноті правовим принципам. Так, у законах та підзаконних нормативно-правових актах втілені принципи демократії, дотримання прав людини, справедливості, свободи, гендерної рівності, верховенства права і т.п. Зрозуміло, що прогалини та колізії існують у будь-якій системі права, але в цілому вітчизняна законодавча база відображає прагнення її творців відповідати загальноприйнятим людським цінностям. Успадкувавши від Радянського Союзу закони, які були відображенням радянської системи, незалежна Україна крок за кроком приводила їх у відповідність із європейськими стандартами. Цей шлях продовжується і до теперішнього дня, коли поступово зникають старі закони, як вже не відповідають сучасним реаліям, і створюються нові. Це складний і безперервний процес, який окрім суто фінансових та організаційних труднощів також включає в себе і принципово нові підходи до будівництва держави.

Найголовніша тенденція такого нового підходу – це забезпечення функціонування реальної, а не декларативної демократії, що можливо лише при належному рівні правової культури у державі, яка, на жаль залишається в Україні низькою. Одним із проявів цього може служити не активне бажання населення брати участь у формуванні виборних органів державної влади. Нещодавно в нашій країні відбувалися вибори до місцевих органів самоврядування. Статистичні данні виявили вкрай невтішну тенденцію: участь у виборах прийняли лише 46,61 % виборців, при тому, що у деяких областях відсоток явки був ще нижчий. Так, внаслідок несприятливої політичної обстановки мало прийшло людей на вибори у Луганській (31,65 %) та Донецькій (35,27 %) областях. Але якщо у східному регіоні така низька явка пов'язана з деякими об'єктивними факторами, то пояснити явку 37,41 % виборців у Херсонській області та 38,48 % у Миколаївській області можна лише небажання людей йти на вибори. В інших областях явка на виборчі дільниці становила максимум 56,48 % (у Тернопільській області), що також є доволі низьким показником [12]. На основі цих статистичних даних можна зробити невтішний висновок, що менше половини повнолітнього населення країни прагне брати участь у формуванні органів влади.

Основною причиною можна назвати переконання людей у тому, що це не буде дійсно їх вибір, що їх думка не буде мати жодного значення. На жаль, є певні підстави для цього. Достатньо лише згадати всеукраїнський референдум 16 квітня 2000 року, результати якого були проігноровані державою. Посилаючись на відсутність у Конституції України тези, що результати всеукраїнського референдуму мають бути автоматичною підставою для внесення змін до Конституції, міністр юстиції наголошувала, що рішення референдуму не є обов'язковими, а можуть отримати статус офіційних лише після того, як пройдуть певну процедуру з затвердження. І навіть не дивлячись на рішення Конституційного суду України від 16 квітня 2008 року, згідно з

яким було визнано, що рішення всеукраїнського референдуму щодо прийняття законів є остаточним і не потребує будь-якого затвердження, в тому числі Верховною Радою України [13], ніяких змін до Конституції, так і не було внесено. Отже, думку населення просто проігнорували.

Чи можливо в таких умовах взагалі говорити, що держава піклується про становлення правової культури населення? У постсоціалістичній країні продовжує діяти принцип, що людина лише гвинтик у великому механізмі держави, від якого нічого не залежить. І якщо подібна теза назавжди засіла у думках людей старшого покоління, які своє свідоме життя асоціюють із радянською системою цінностей, за якою найголовніша чеснота – це бути таким як всі, нічим не виділятися, прагнути залишатися осторонь всіх державних процесів, то дуже прикро, що створюються умови, які дають підстави і сучасній молоді зневіритися у власних силах щодо участі у державному будівництві. Так, останні регіональні вибори 2015 року показали, що явка молоді була вкрай низька. В принципі, це загальносвітова тенденція. Традиційно участь у виборах беруть більше особи середнього та похилого віку, що свідчить про те, що люди такого віку серйозніше та відповідальніше відносяться до свого вибору, у той час як молодь більш легковажно до цього ставиться. Це все зрозуміло, але в рамках конституційної реформи ці вибори мали особливе значення, адже, якщо будуть внесені передбачені щодо децентралізації зміни до Конституції України, то місцеві органи самоврядування отримують більше повноважень, ніж у них є на сьогодні. Вважаємо, що в такому випадку населення буде більш відповідальніше ставитися до виборів.

Однією із характеристик правової держави є те, що не лише особа відповідає перед державою, оскільки це характерно для любого типу держави, а й держава відповідає перед особою. Тому не можна говорити, що в тому, що правова культура в нашій державі низька, то це провина виключно громадян, які мають низьку правосвідомість. Ми вважаємо, що правову культуру населення формує сама держава. Яку реакцію потрібно очікувати від людей, які бачать, що необхідні закони не приймаються, а прийняті не виконуються належним чином? Багато говориться про необхідність правового виховання населення з метою формування правовою культури. Безумовно, це має велике значення. Але лише тоді, коли в державі діє ефективне та відповідне економічним умовам законодавство. Коли людина знає, що її законні права завжди знайдуть підтримку та захист, а не будуть залежати від суб'єктивного сприйняття посадовця. Наша держава робить лише перші кроки на цьому шляху. Так, здійснення конституційної реформи – один із цих кроків. І коли народ буде впевнений, що законодавство є дієвим, так само як і його застосування та тлумачення, то автоматично почне і підвищуватися правова культура населення, яка буде зростати прямо пропорційно зростанню законотворчої, правотворчої та інтерпретаційної культури.

Список використаних джерел

1. Крестовська Н.М. Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Тести : Н.М. Крестовська, Л.Г. Матвеева. – К. : Юрінком Інтер, 2015. – 584 с.
2. Бентам И. Тактика законодательных собраний / Иеремия Бентам ; пер. с англ. – Челябинск : Социум, 2006. – 208 с.
3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 252 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України "Про внесення змін до Конституції України" від 8 грудня 2004 року № 2222-IV (справа про додержання процедури внесення змін до Конституції України) // Офіційний вісник України . – 2010. – № 72/1. – Спеціальний випуск №77. – Ст. 2597
4. Opinion on the Constitutional Situation in Ukraine adopted by the Venice Commission at its 85th Plenary Session, Venice (17-18 December 2010) [Електронний ресурс] – Режим доступу: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2010\)044-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2010)044-e)
5. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України – 1996. – № 30 – Ст. 141
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон Верховної Ради УРСР від 07.12.1984 №8073-Х // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – № 51 – Ст. 1122

7. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 13, / № 13-14, № 15-16, № 17 /. – Ст. 112
8. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV // Відомості Верховної Ради України – 2004. – № 40 / 40-42 /. – Ст. 492
9. Про судовий збір : Закон України від 08.07.2011 № 3674-VI // Відомості Верховної Ради України – 2012. – № 14. – Ст. 87
10. Про Державний бюджет України на 2015 рік : Закон України від 28.12.2014 № 80-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 5.- Ст.37
11. Попченко Т. П. Реформування сфери охорони здоров'я в Україні: організаційне, нормативно-правове та фінансово-економічне забезпечення: аналіт. доп. / Т. П. Попченко. – К. : НІСД, 2012. – 96 с.
12. Зведена інформація про кількість виборців, які отримали бюлетені на виборчих дільницях [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/vm_2015/
13. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Президента України про офіційне тлумачення положень частин другої, третьої статті 5, статті 69, частини другої статті 72, статті 74, частини другої статті 94, частини першої статті 156 Конституції України (справа про прийняття Конституції та законів України на референдумі) від 16.04.2008 № 6-рп/2008 // Офіційний вісник України. – 2008. – № 32. – Ст. 1056

УДК 340.

ПРИНЦИПИ ЯК ІНСТРУМЕНТАРІЙ ЗАКОНОТВОРЕННЯ

Гладкова Т.

(кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, головний консультант відділу теорії та практики законотворчої діяльності Інституту законодавства Верховної Ради України)

Анотація. Стаття присвячена дослідженню теоретико-методологічних, змістовних та функціональних характеристик принципів законотворчої діяльності, їх класифікації відповідно до ознак субординації та координації, зведення їх до декількох груп як складових єдиної системи. З'ясовано основні підходи щодо розуміння сутності поняття „принцип”. Встановлено взаємозв'язок змістовних характеристик законотворчості та відповідних принципів як відправних засад законотворчої діяльності. Обґрунтовано систему принципів законотворчості.

Ключові слова: принцип, принципи права, принципи законотворення, система принципів законотворення.

Аннотация. Статья посвящена исследованию теоретико-методологических, содержательных и функциональных характеристик принципов законотворческой деятельности, их классификации в соответствии с признаками субординации и координации, сведение их до нескольких групп, составляющих единую систему. Выяснены основные подходы к пониманию сущности понятия "принцип". Установлена взаимосвязь содержательных характеристик законотворчества и соответствующих принципов как исходных положений законотворческой деятельности, . Обоснована система принципов законотворчества.

Ключевые слова: принцип, принципы права, принципы законотворчества, система принципов законотворчества.

Gladkova T. L. Principles as law-making instruments.

The article focusing on the theoretical and methodological, substantial and functional characteristics of the law-making principles, their classification according to the attributes of subordination and coordination, their bringing to some groups forming a single system. It was shown the main approaches to understanding the essence of the notion "principle." The interconnection between the essential characteristics of the law-making and relevant principles as the starting point of law-making activity was determined. The system of principles of lawmaking was proved.

Keywords: the principle, Principles of Law, Law-making Principles, Law-making Principles system.

Сучасною юридичною наукою принципи віднесено до відправних методологічних засад пізнання правових явищ, характеристики юридичної діяльності в цілому. Законотворення як специфічний вид юридичної діяльності, яке органічно поєднує соціальне пізнання, нормативно-правову діяльність та її результат, безпосередньо пов'язане з практикою створення законодавчих актів, потребує усталеної теоретико-методологічної основи, де питання обґрунтування системної єдності принципів набувають особливої уваги.